

josip stošić

galerija suvremene umjetnosti
zagreb

8—26. 12. 1971.

zvonko maković

Istraživanja Josipa Stošića ne bismo nikako mogli promatrati unutar plastičkih istraživanja novije naše umjetnosti iz jednostavnog razloga što je ovom izložbom po prvi puta cjelovitije prikazana ličnost Josipa Stošića kao pjesnika i upravo unutar tog okvira nakana nam je i razmatrati ovo djelo čiji počeci sežu čak u kraj petog i početak šestog desetljeća. Početni impuls Stošićev razvijao se i postepeno zadirao i u ona pogranična mjesta u koja je pjesništvo, gledano u krugu hrvatske tradicije, veoma rijetko sezalo. Dakle, ukoliko početke, pa i čitav rast Stošićeva pjesništva, promatramo izolirano kao bavljenje jezikom, bavljenje koje je bilo ne samo omalovažavano i nepravedno prešućivano, nego je čak Stošićeva prva knjiga »Đerdan« (vlastita naklada, 1951) sudski svojevremeno bila zabranjena, sve to ukazuje veoma jasno na položaj ovoga stvaraoca unutar suvremene naše književnosti.

Zapitati se je svakako, u čemu je dirigirana i nazadnjački orijentirana naša književna kritika vidjela »štetnost« Stošićeva pjevanja odnosno, koji su to razlozi po kojima je ovo pjesništvo za razvitak suvremene hrvatske književnosti nepogodno. Prvo, rekli bismo da je Stošićeva poetika okrenuta u potpuno drugom smjeru od one koja je činila okosnicu novijeg našeg pjesništva, pjesništva koje se pretežno razvijalo unutar lirskih i sentimentalnih okvira; na temeljima što ih je postavila jedna tradicija, u kojoj radikalnijeg odnosa prema jeziku kao isključivom gradivnom materijalu pjesme nije bilo baš u izobilju. Pjesništvo Josipa Stošića ne bismo mogli strogo postaviti unutar spomenutih naznaka iz jednostavnog razloga što ono izmiče načelu humanističkog svijeta zasnovanom na bogatstvu značenja i što se u njemu otvara jedan nov svijet ne-značenja, svijet iz kojega iščezava jezik koji to postaje

tek po značenjima i »nabijenosti« literaturom. U Josipa Stošića riječ je okrenuta svojoj zvučnosti, ona postoji jedino kao govorna riječ, kojoj i jeka može pružiti dovoljnu količinu tvarnosti; na taj se način pjesma shvaća ne kao područje pisanih znakova, nego kao struktura koju čine glasovne jedinice:

Gvožđe zveči
Klepa klep,
Jeka ječi
Dan je lep.

(Otava, 2; iz knjige »Đerdan«)

Analizirajući istraživanja i praksu ovoga pjesnika moguće je veoma lako uspostaviti određeni kontinuitet unutar njegova djela: riječi su u njega na samom početku shvaćene kao isječki stvarnosti, kao mikro-cjevine u kojih je čvrstoća i oštrina objektivne stvari koju riječ označuje ostala prisutna i nakon prijelaza iz konkretnog u znak. No, budući stvari (predmeti) postoje tek u prostoru, i prostor se uokolo znaka (pisane riječi) počinje rastezati i proširivati; riječi se na taj način otcjepiljuju jedna od druge da bi aktivirale polje stranice i tako pokrenule cjelokupnu materiju (tekst i bjelinu stranice) iz inertnog stanja u dinamično i aktivno polje.

U Stošićevu pjesništvu riječ postaje kruta i čvrsta poput predmeta, »odmiče se od ravnine stranice i u toj svojoj golosti i konkretnosti »opredmećuje« ne samo sebe već i čitavu stranicu. Upravo iz ove »oprostorene« grafije ishodi i **prostorna pjesma**, tekst koji »sabire« u sebi dimenzije prostorije i sâm u nju »penetrira« jednako kao što plastički ambijent sadrži uz opipljive i vidljive elemente i element prostora shvaćenog kao tvar, kao živo i gusto tkivo istovrijedno po svojoj funkciji onim opipljivim i vidljivim di-

jelovima **unutar** njega. Još je nešto važno za prostorne pjesme Josipa Stošića. Naime, prisjetimo li se ranijih njegovih pjesama koje su građene isključivo veznicima, dakle ne-značecim jedinicama, a gdje bjelina stranice igra bitnu i dvojaku ulogu:

a) njezinom istezljivošću i sama unutrašnja prostornost pjesme postaje veća;

b) bjelina već sama po sebi označuje šutnju i time još više potencira odsutnost značenja u tekstu, jasna nam je Stošićeva namjera: stvoriti široko i neomeđeno polje u kojemu se raspored riječi ne podvrgava Logici i Smislu, nego prije svega igri, igri koja nema subjekta, jer je »pravi subjekt igre slučaj« (J Ehrmann, L'homme en jeu).

Pa ako je čitanjem ovih pjesama sačkanih od veznika kojih je raspored rezultat igre moguća njihova prestrukturacija, oblikovanje novih struktura linearnim ili sinusoidalnim pa i potpuno slobodnim percipiranjem, tada u »otvorenoj pjesmi« treba vidjeti i krajnji ishod Stošićeva poimanja pjesništva. »Otvorena pjesma« Josipa Stošića jest struktura koju obrazuje svaki konzument po vlastitoj volji (igrom) i ne predstavlja djelo definitivne poruke nego je u cijelosti nezavršeno, to je djelo koje konzument »završava u onom trenutku kada u njemu estetski uživa« (U. Eco), a načinjeno je od jedne plohe na koju korisnik vješa pločice obilježene svaka drugim veznikom. Broj poruka jest beskonačan iz jednostavna razloga što se ovo djelo nalazi neprestano (za vrijeme njegove estetske »potrošnje«) u procesu nastajanja, ono je istodobno i **igrano djelo** koje se vraća ne-radu (slučaju, vjerojatnosti, plurivalentnosti) odstupajući od svakog kategorijalnog mišljenja, a ujedno se vraća upravo kroz igru i svojem izvoru, porijeklu, temelju. Međutim, igrom se otvara još jedna dimenzija Stošićeva djela: ona briše svaku čvrstoću i stalnost i primiče

ga neomeđenosti, apsolutnoj otvorenosti početka; igrom se djelo oslobađa konkretiziranog jezika ranijeg Stošićeva stvaralaštva i prelazi u jedno transkonkretno područje u kojemu se tvarnost jezika preobražava u njegov odsjaj — upravo kao što su u najranijim pjesmama ovog pjesnika nad zvučnošću izgovorene riječi nicali strukture »drugog« jezika, j e k e.

Rezimiramo li sve ono što je ranije rečeno i pokušamo li djelo Josipa Stošića promatrati unutar suvremene hrvatske književnosti, tada nam je zaključiti da je neuvidanje osobnosti i u krajnjem slučaju drugosti pjevanja, znak slabosti sredine, naše kritike koja je više bila sklona gajiti jedan lažan sentimentalizam, jeftinu privatizirajuću liričnost, nego li pak ona mjesta koja su se zasnivala na problemu jezika, na ispitivanju funkcije jezika, a i drugačijeg mišljenja, konačno. Glas Josipa Stošića pripada onoj liniji koja jezik i sintaksu dovodi do njihovih rubnih područja; područja od kojeg se odbija daleko sveobuhvatnija jeka — koju nikada nije kasno čuti.